

Sir Thomas More

(1535—1935)

Uvod.

SVJETSKA kulturna javnost, a osobito engleska i irska, slavi ove godine 400-godišnjicu tragične smrti velikog engleskoga kancelara i pisca Tome More-a. Tom prigodom velike svjetske revije raspravljaju o ovom genijalnom državniku, pišu se biografije i pune novinski stupci pohvalama njegovu neslomljivom karakteru, socijalnom osjećaju za pravdu, a osobito njegovoj ljubavi prema siromasima i socijalno zametanima. Da, More je doživio rijetku sudbinu, da ga u zvijezde kuju na jednoj strani socijalisti i komunisti, proglašujući ga začetnikom modernog socijalizma i komunizma, a na drugoj strani piše se o More-u kao velikom protivniku komunizma, kao pozitivno orijentiranom državniku i filozofu, kao neustrašivom branitelju katolicizma proti pseudo-reformatorskih i apsolutističkih težnja Henrika VIII., radi čega je postao i mučenik katolicizma. Svi se međutim slažu u jednom, da je More neobična historijska pojava, jedna od najznačajnijih ličnosti historije uopće, koja pobuđuje našu pažnju i naše divljenje. Svi historici priznavaju mu, da je bio najveći humanistički učenjak svoga vremena. Njegova nesebičnost, kojom je radio za opće dobro, njegov čelik-značaj, koji je zasjao u mučeništvu za uvjerenje, njegova srčanost i neustrašivost, kojom se znao oprijeti i kralju, kad se radilo o istini i pravdi, njegova duhovitost i blagost u općenju s ljudima pribavile su mu besmrtnost. — Sve nas to sili, da se i mi ovom prigodom sjetimo toga simpatičnoga kancelara, pa da u kratkim potezima prikazemo njegov život, rad i značenje.

Život i djelovanje.

Toma More — kao humanist nazvan Morus — ugledao je svijetlo Božje u Londonu 7. veljače 1478. godine. U ranoj mladosti ostao je mali Toma bez majke, i sva je odgoja ostala na ocu. Otac mu bio sudac, čovjek poštena srca i oštrog uma. Uložio je sve sile, da mu sin stekne što bolju odgoju i naobrazbu. U to doba živio je u Londonu glasoviti kardinal nadbiskup John Morton, čija je kuća bila kao nekakav salon najviše engleske inteligencije. Kad je malome Tomi bilo tek 13 godina, primio ga kardinal u svoju kuću. John Morton ga je odmah silno zavolio i jednom zgo-

dom kazao za njega: »Iz Tome će biti izvanredan čovjek.« U 19. godini nalazimo ga u Oxfordu, središtu teološke i humanističke obrazovanosti engleske, gdje nastavlja studije. Na sveučilištu se oduševio za humanizam i došao u vezu s glasovitim engleskim i stranim humanistima onoga doba. Osobito se bavio grčkim klasicima, koji su silno utjecali na njegov kasniji rad, kao Platon, Aristotel i dr. Proučavao je i patristiku, a osobito je zavolio visoke i oštre misli sv. Aurelija Augustina, i taj ga je silni duh možda i spasao od modernog poganstva, kojemu su podlegli mnogi humanisti. Kao akademičar Toma je provodio život pravog uzor-katolika: dnevno je slušao sv. Misu, primao često sv. Pričest i t. d. Tad je neko vrijeme mislio ući u kakav samostan, ali, na želju svog oca i po savjetu svog duhovnika, ostao je svjetovnjak. Njegov duhoviti otac silno je utjecao na nj, pa se to valjda očitovalo i kod izbora staleža, jer se po očevom primjeru i on dao na pravo i postao advokat. Već god. 1504. došao je Toma u parlament, a malo zatim postade londonski mirovni sudac. U parlamentu je znao da zagrmi i proti samom kralju Henriku VII., kad je taj tražio u proračunu mnogo novaca za sebe. Time je More navukao kraljev gnjev na sebe i na svog oca, ali on je i dalje ostao dosljedan i nepopustljiv. Kasnije je nastavio svoje studije na glasovitim sveučilištima u Parizu i Louvainu. Kad se povratio kući, sklopi sretni brak, iz kojega mu se rodilo više djece. Kao što je kuća kardinala J. Mortona bila sastajalište učenjaka, tako je sada postala i More-ova. Među ostalima sretamo u njegovoj kući glasovitog učenjaka Erazma Roterdamskog, koji je bio dulje vremena njegovim gostom. U More-ovoj je kući vladao pravi kršćanski duh. Za jela se uvijek neko vrijeme čitalo sv. Pismo pa i onda kad je Toma imao goste za stolom. Najradije je za stol primao kao goste bijedne i potlačene, a takav je ostao i onda, kad mu se sva Engleska klanjala kao velikom kancelaru. Njegova je kuća bila dom siromaha, a on otac siromaha.

Glas o mladom i sposobnom Tomi širio se po svoj Engleskoj i kad je na englesko prijestolje došao kralj Henrik VIII., zaželi ovaj, da bi Toma došao u njegovu bližu službu. Toma se međutim bojavao kraljeve blizine. Htio je u svom radu ostati slobodan, neovisan od kraljevog autoriteta. Stoga je nastojao svim silama, da zadrži svoju dosadašnju službu. Nesebično je služio domovini i poduzimao važna poslanička putovanja, za koja ne bi htio primiti određenu plaću. Kralj ga je međutim sve više cijenio i poštivao i svakako htio, da ga ima u svojoj blizini. Često je zalazio k More-u u kuću, po više sati bi zajedno šetali vrtom, i kralj je s veseljem slušao razgovore ovog duhovitog čovjeka. Više je puta govorio, da u cijeloj Engleskoj ne nalazi sličnog čovjeka. More se nije mogao više opirati. God. 1529. imenovao ga je kralj velikim kancelarom (lord kancelar), što on nije baš rado prihvatio, jer nije htio da izvrgne svoju slobodu i svoja načela opasnosti. On je već naslućivao apsolutističke želje Henrika VIII. I doista

se nije prevario, jer od tog se doba počinje njegov mukotrpan život, počinje tragika njegova života.

Henrik VIII. je bio u početku žestok protivnik pseudoreformacije, koju je u Njemačkoj započeo Luter, pa je i u svojim spisima žestoko napadao njezine zablude (defensor fidei!). Kasnije se Henrik VIII. počeo tuditi katoličkoj Crkvi, a uzrokom su bile njegova putenost, lakomost i želja za apsolutizmom. On je naime, premda oženjen s vrijednom ženom Katarinom Aragonskom, podržavao nedopuštene veze sa svojom dvorskom damom Anom Boleyn. Strast ga je toliko osvojila, da se htio rastaviti od svoje dobre i pobožne žene Katarine, a uzeti bludnicu Anu Boleyn. U Rimu je tražio od Pape, da proglasi njegov prvi brak ništetnim i da mu dopusti oženiti se po drugi put s Anom. Papa mu, dakako nije mogao dopustiti, da se rastavi sa svojom prvom ženom, nije mogao proglasiti njegov pravi brak ništetnim. Zato je počeo Henrik VIII., taj engleski Neron, gojiti silnu mržnju proti sv. Stolicu. Najprije se počeo osvećivati domaćim biskupima i svećenicima, pa je tako bio njegova žrtva i kardinal Volsley. To je bio početak onoga krvavog progonstva, koje su katolici u Engleskoj morali podnositi za svoje kat. uvjerenje! Sada se u okrutnom kralju probudila želja, da bi po uzoru njemačkih knezova za vrijeme pseudoreformacije i on konfiscirao crkvenu imovinu. Napokon želja za apsolutističkom vlašću i želja, da se osveti sv. Ocu, što mu nije htio, bolje reći, nije mogao dopustiti brak s Anom Boleyn, učinile su, da se kralj Henrik VIII., počeo ozbiljno baviti mišlju, e se proglasi poglavarom crkve u Engleskoj i tako postane apsolutista u najgorem smislu riječi.

Dakako, da kralj nije mogao sve to izvesti na svoju ruku, bez privole svećenstva, plemstva i velikaša. Osobito je nastojao, da za te svoje namjere pridobije svoga velikoga kancelara More-a, jer je dobro znao, da je njegov ugled silno velik. Ali tu je baš naletio na otpor, kojemu se nije nadao. Toma More se odlučno opirao kraljevim željama. Nikako se nije dao nagovoriti, da bi branio kraljeve zablude i priznao kralja za crkvenog poglavara u Engleskoj. Prijetilo mu se, laskalo i progono ga, ali sve uzalud. More nije popuštao, njegov kremeniti značaj ostao je neokaljan. Vjernost sv. Stolicu bila je za Tomu nešto sveto i veliko, a da bi on mogao o tom uopće raspravljati. Kad je vidio, da je kralj opijen strašću nepopustljiv i tvrdoglav u svojim namjerama, moli, da ga otpusti iz službe. Nakon duljeg otpora kralj je na to pristao i 1532. Tomu otpustio. Sada se More povukao u svoj dom, da tu živi sam sa svojom obitelji i sa svojim knjigama. Međutim kralj mu nije nikako mogao zaboraviti njegova odlučnog otpora. Nekadašnja ljubav okrenula se u mržnju. Toj se mržnji još pridružila i velika mržnja kraljeve suložnice Ane Boleyn. More je bio u teškom položaju. Bio je optužen radi veleizdaje, osobito radi toga, što je odbio, da prisustvuje krunisanju Ane Boleyn. Dne 12. travnja bude uhvaćen i za nekoliko dana već je čamio

u zloglasnoj tamnici u Toweru. Postupalo se s njim kao s najgorim zločincem. U tamnici su mu oduzeli i knjige, jedinu utjehu u tim teškim časovima. Ni pera mu nisu htjeli ostaviti, tako da je morao pisati ugljenom. Ali ni trinaest mjeseci teškog tamnovanja nije moglo skršiti More-a, da okalja svoj značaj. I u tamnici je uvijek osuđivao kraljeve zablude i njegovo egoističko i oholo postupanje. Takav je ostao i onda, kad je čuo, da će na stratište!

U studenom 1534. parlamenat je primio zakon, po kojemu je kralj jedini poglavar Crkve u Engleskoj. Odmah su tražili i od More-a, da prizna taj zakon. More je to odlučno odbio s motivacijom, da se više ne dira u političke stvari, i da ne može raditi proti svojoj savjesti i time upropastiti svoju dušu. Nukali su ga sa svih strana, da bi popustio. Njegovi prijatelji nastojali su ga skloniti, dokazujući mu »da on ne mora biti drukčijeg mišljenja nego engleski parlamenat«. — »Kad bih ja bio sam proti cijelom parlamentu — reče — tad bih se čuvao, ali ja imam za sobom cijelu katoličku Crkvu, taj golemi parlamenat kršćana.«¹ Žena i kći su ga molile i prigovarale mu, što hoće biti izuzetak, kad su drugi pa i sami nekoji biskupi priznali zakon. Kad ga je žena zaklinjala, da poslušna kralja i da sačuva život poradi djece, on je upita: »Koliko godina misliš, da bih ja još mogao živjeti?« — »Više od dvadeset« — reče mu ona. »Ah, draga ženo, ti bi dakle htjela da ja za dvadeset godina pustim vječnost!«² A na sve druge prigovore More je uvijek ponavljao: Ja ne mogu drukčije raditi, nego kako mi nalaže savjest. Dne 1. srpnja 1535. opet su ga izveli pred sud. Tu su ga nanovo nagovarali i savjetima i prijetnjama, ali on je ostao stalan. Radi toga je bio osuđen na smrt. Dan prije smaknuća ponudio mu je kralj pomilovanje i oprostjenje, ako prizna englesku crkvu i njega za njezina poglavara. Toma to odlučno odbije. Morao je na stratište. Ponosan i odlučan, poput prvih kršćanskih mučenika stupao je Toma More u smrt za svoja načela, za svoju vjeru. Narod je plakao i uzdisao gledajući, kako ide u smrt najbolji sin domovine, pravedan i nevin, ali pomoći nije bilo. Pun kršćanske ljubavi i dostojanstva tješio je Toma poput Božanskog Spasitelja one, koji su za njim plakali. Neka žena, videći ga utruđena i iscrpljena od teškog tamnovanja, ponudi mu malo vina, da se okrijepi, ali on odbije i reče, da je Isus u svojoj mucij pío žuč i ocat, a ne vino. Onaj, kome je Isus bio uzor za života, htio je da ga nasljeduje i u svojoj smrti! Najbolniji je momenat bio, kad su Tomi prišli ususret sin i njegova najmilija kći Margareta. Sin mu se ovio oko nogu, a kći se objesila o očev vrat i čuli su se bolni uzdasi: Oče! oče moj... Kći je pala u nesvijest, i morali su je odnijeti kući. Taj je susret za njeznog oca bio možda bolniji od same smrti. Ali Toma je upirao svoje oči u raspelo i odatle je crpao snagu!

¹ Por. *Dictionnaire de biographie* (Nouvelle encyclopédie théologique), M. Migne, Paris 1851, II. 1854.

² Ibidem 1585.

Kad je došao na stratište, počeo je pjevajući moliti psalam: »Smiluj mi se, Bože...« i preporučivao je dušu Onome, za koga je živio i za koga evo umire. I samom krvniku su uzdrhtale ruke i noge od ganutljivog prizora, ali ga Toma ohrabri, poljubi i dade svoj posljednji novac, te ga pozove, da izvrši svoju dužnost. Prije toga je izjavio, da umire za katoličku vjeru, za svetu apostolsku i rimsku Crkvu, da daje život svoj za primat Petrov. Nastao je plač i jecanje, a krvnik zamahne mačem i sveta glava odleti od tijela. To je bilo dne 6. srpnja 1535. u 9 sati ujutro. Jedan od najvećih sinova Engleske pao je za kat. vjeru. Mučenik Crkve Kristove otišao je, da iz ruku Oca Nebeskoga primi palmu mučeništva. More-ova je smrt bila divni primjer drugim engleskim i irskim mučenicima, koji su iza njegove smrti morali pasti od okrutne ruke Henrika VIII. i nekih njegovih nasljednika.

Književni rad.

Toma je More uz strogo kršćanski život i kršćansko mišljenje posjedovao izvanrednu energiju i ustrajnost, sveopću naobrazbu i načitanost. Njegovoj silnoj duhovitosti, koju je baštiniio od svoga velikog oca, pridružilo se upravo golemo životno iskustvo. Silni poslovi, koje je on poduzimao, i rana mučenička smrt, spriječili su ga, nažalost, da nam ostavi više svojih pisanih djela.

Već u ranoj mladosti, kao sveučilištarac, prevodio je iz grčkoga na latinski jezik *epigrame*, te je god. 1518. izdao zbirku. Prevodio je i *Lucijanove satire*, čime je htio pogoditi neke mane svojih suvremenika, a tu je vrst pisanja More i kasnije ljubio. Njegovo je doba tražilo satire! Zanimala ga je i historija, osobito engleska, pa je tako napisao *povijest Eduarda V. i Rikarda III.* Ali nada sve je Toma ljubio filozofiju, teologiju i socijalne nauke. Njegova se duboka teološka izobrazba pokazala osobito u borbi *proti pseudoreformatorima* 16. stoljeća, proti kojima je napisao više rasprava. Napisao je i mnogo pobožnih knjižica, od kojih su se neke sačuvala, kao na pr. *Utjeha u trpljenju* i jedan krasni dijalog: *Quod mors pro fide fugienda non sit — Ne valja bježati od smrti za vjeru*. Pisao je i o *Muci G. N. Isusa Krista*, ali je nije dovršio. Toma je ljubio i poeziju, pa je tako ostavio mnogo krasnih *pjesama* na latinskom i engleskom jeziku.

Međutim, njegovo glasovito djelo, koje mu je pronijelo slavu, jest *De nova insula Utopia* (obično poznato pod imenom *Utopija*), koja je izašla god. 1516. u Louvain-u, kad je More-u bilo 36 godina. Utopija znači kraj, koji uistinu ne opstoji (od grčkog οὐ τόπος), to je zemlja sanja, a zamišljena je na izmišljenom otoku Utopiji. Riječ Utopija dolazi tu prviput u historiji. Kasnije se svim sličnim spisma davalo to me. More, kao oduševljeni humanist t. j. ljubitelj stare grčke i rimske kulture, pisao je to djelo na krasnom latinskom jeziku. Kasnije su More-a mnogi drugi pisci nasljedovali i pisali slična djela. Utopija je napisana pod utjecajem Platonove Πολιτεία (država), jer kaošto grčki filozof Platon, tako i More opisuje državu, koja uistinu ne postoji — utopija. I jedan i drugi opisuju državu, koja je komunistički uređena, samo je kod njih u tome velika razlika, što je Platon svoju komunističku *Politeju* uistinu imao za uzor državu, dok nam naprotiv More-ova *Utopija* duhovito otkriva absurdnost i nemogućnost komunističke države.

Sadržaj »Utopije«.

Pogledajmo sada u kratkim potezima sadržaj *Utopije*.

More je to svoje djelo napisao u obliku razgovora. On se sam razgovara s raznim izmišljenim licima, kritizira ih, pobija ih i izruguje njihove krive nazore. Najprije sam oštro kritizira engleske prilike te udara na prevelike poreze i lijene plemiće. Govori, kako propada englesko ratarstvo zato, što su većinu polja spekulanti suknarskog obrta pretvorili u ovčje pašnjake, dok jadnan seljak strada bez zemlje. Žestoko se obara na smrtnu kaznu, napada korupciju i prevaru diplomata i ljuti se na ratobornost država. — Sad nastupa izmišljeno lice Rafael Hythlodäus »svjetski putnik i humanistički filozof . . . odlučni, beskompromisni i revolucionarni komunista« (M. Beer), koji se zalaže za komunističko uređenje države. Govori, da je našao negdje otok, koji se zove Utopija, a na kojem vlada komunizam i sreća. Tamo je neki mudri kralj Utop uzorno uredio zakonodavstvo, upravu i gospodarske prilike. Upirući se na Platonov spis o *Državi* filozofira dalje o uzrocima socijalnog zla i tvrdi, da su privatno vlasništvo i novac najviše krivi zlu, koji tare savremeno društvo. Nosioći su svega toga i zapravo jedini pravi krivci plemići. Oni su uzrok bijedi radnika, oni ih isisavaju. Ali nesamo da je tako u Engleskoj, tako je, nažalost, po svim državama. Svuda bogataši iskorišćuju uboge, udružuju se protiv njima, sile ih na rad za malu plaću. Država ih pak u tome samo pomaže, jer se ona brine jedino za interese bogataša i plemića, a za hiljade i hiljade, koji oskudijevaju i najnužnijim stvarima, uopće se ne brine. Sve su države, bez razlike, stvorile zakone, kojima štite pravo bogatih i moćnih, te upravo sile ljude, da u pravednom gnjevu gaze te nepravedne zakone. Na Utopiji svega toga nema. Tamo je uzoran red, pravda vlada, sreća kraljuje. U drugim državama pak nema pravde, nema pravog odgoja građanstva i zločinstva se množe, a država je zapravo kriva svim zločinstvima, poradi kojih šalje u smrt nesretne zločince, jer ne će da odstrani egoizam bogataša i mogućnika.

Kako je, međutim, uređena Utopija?

Utopija je prije bio divlji poluotok Abraksa, koji je osvojio mudri kralj Utopus i dao mu svoje ime. On je poluotok pretvorio u otok, odijelivši ga umjetnim prokopom od kopna. Negda divlji i neplodni poluotok postao je sada vrlo plodan otok — Utopija. Na njemu je Utopus osnovao svoju državu. Otok bi mogao nositi ime i Eutopija — mjesto blaženstva. Tu nema privatnog vlasništva, sve je zajedničko, svaki se brine za zajedničke poslove i opće dobro. U čitavoj je državi isti jezik, isti su običaji, isti zakoni, a to je uzrok mira i sloge, koja vlada među građanstvom Utopije. Glavni grad je Amaurot, a osim nje ga ima još 54 druga grada. U gradovima se ljudi bave većinom obrtom. U svaki obrt upućene su i žene. Proštija djela obavljaju robovi, sužnji. Radi se 6 sati, spava 8, a ostalo je vrijeme slobodno. Oslobođeni su rada samo nadzornici (filarhi), svećenici i učenjaci. Zakon određuje, da ni u jednom gradu ne smije biti više od 600 obitelji. U obitelji smije biti samo određeni broj članova, a s njom vlada jedan pater-familias (domaćin) i jedna mater-familias (domaćica). Iz obitelji, koja ima više članova, suvišak se uzme i doda obitelji, koja nema dovoljni broj. Ako se umnoži broj obitelji, tada nekoje moraju seliti u kolonije.

Osim gradova ima i mnogo sela, koja se bave poljskim radom. Ako im što treba dobiju iz gradova, a sela daju ono, što je potrebno gradovima. U svemu uzajamno pomaganje. Kada nastupi žetva, tad seoskim radnicima pri-

tječu u pomoć radnici iz gradova. Da se očuva jednakost, i da se ujedno svi ljudi bave ratarstvom, ide svake godine polovica seljaka u gradove, a toliko ih opet iz gradova dođe na selo. Stanovanje i imanje mora svake desete godine svatko izmijeniti.

Svakih 30 obitelji bira filarha ili načelnika, i on im je na čelu. Filarhi stanuju u jednoj palači posred tih obitelji. Protofilarh je na čelu magistrata, koji vlada nad deset filarha. Svima vlada knez, kojega biraju filarhi između četiri kandidata, što ih je izabrao narod. Njegova vladavina mora biti demokratska, a svaki pokušaj diktature kažnjava se svrgnućem. Svake se godine u glavnom gradu otvara sabor starješina (svaki grad bira 3), gdje se raspravlja o uređenju narodne produkcije i o podjeli dobara i rada. Rad nadgledaju filarhi i protofilarhi. Lijenčine se kažnjavaju strogo, čak gubitkom slobode. U Utopiji nema novca, a onaj, što ga država posjeduje, upotrebljava se samo u trgovini s drugim državama. Iz javnih skladišta dobiva svatko, što mu treba. Klauone i bolnice nalaze se radi higijenskih razloga izvan gradova.

Brak je u Utopiji strogo monogamički: svatko može imati samo jednu ženu. Brak je svetinja, i svako se nevjerstvo zakonom strogo kažnjava. Poradi trajne nesloge brak se može razriješiti. Ženske se udaju u 18., a muškarci se žene u 22. godini. Jede se u zajedničkim blagovalištima, i svi su s tim zadovoljni. Svaki obrok počinje s jednim moralnim predavanjem, gdje se državljani potiču na krepost i dobre običaje. Dok traje jelo, stariji se ljudi ozbiljno razgovaraju i potiču mlađe, da i oni govore o svojim nazorima. Objed je kratak, večera je malo duža, a zatim dolazi glazba i druge bezazlene zabave. Za žene, koje doje, i za djecu do pet godina, imaju posebna blagovališta u posebnoj sobi s kolijevkama. Ostala djeca dobivaju hranu sa zajedničkog stola. Ide se spavati u 8 sati, a ustaje se u 4 sata. Jutro je određeno osobito za nauk i javna predavanja. Putovanje je zabranjeno bez uredovna dopuštenja. Ako se nekome dopusti, da ode na put, tad dobije sve, što mu je za to potrebno.

Rafael dalje pripovijeda, da je na Utopiji vjera slobodna, a vjerovati mora svaki državljani bar u Boga i u neumrlost duše. Ateiste sve prezire, te ne dobivaju državnih služba. Utoliko država podupire vjeru. U moralu vrijedi načelo: »Slušaj prirodu i po njoj se ravnaj!«

Utopistički komunizam, koji zastupa Rafael u More-ovoj *Utopiji*, jest, kako se to odmah opaža, skroz naskroz oprečan današnjem materijalističkom sistemu komunizma. Misli Rafaelove, iako u biti komunističke, daleko su od misli današnjih komunista, koliko nebo od zemlje, duh od materije, čovjek od životinje! Da navedemo samo par razlika:

1) U Utopiji sâm narod bira upravu, a kod današnjeg komunizma najokrutnije i najkrvavije diktature (Rusija, Meksiko!).

2) U gospodarstvu i zajedničkom životu vlada na Utopiji izvjesna sloboda (priznato je fakultativno vlastito gospodarstvo), dok današnji komunizam toga ne pozna (Rusija!).

3) Premda se u Utopiji, očito proti kršćanskoj vjeri, dozvoljava razrješavanje braka, ipak je njihov brak preidealno s obzirom na sadašnji komunistički, koji je pravi životinjski promiskuitet (Rusija!).

Sadržaj »Utopije«.

Pogledajmo sada u kratkim potezima sadržaj *Utopije*.

More je to svoje djelo napisao u obliku razgovora. On se sam razgovara s raznim izmišljenim licima, kritizira ih, pobija ih i izruguje njihove krive nazore. Najprije sam oštro kritizira engleske prilike te udara na prevelike poreze i lijene plemiće. Govori, kako propada englesko ratarstvo zato, što su većinu polja spekulanti suknarskog obrta pretvorili u ovčje pašnjake, dok jedan seljak strada bez zemlje. Žestoko se obara na smrtnu kaznu, napada korupciju i prevrću diplomata i ljuti se na ratobornost država. — Sad nastupa izmišljeno lice Rafael Hythlodäus »svjetski putnik i humanistički filozof . . . odlučni, beskompromisni i revolucionarni komunista« (M. Beer), koji se zalaže za komunističko uređenje države. Govori, da je našao negdje otok, koji se zove Utopija, a na kojem vlada komunizam i sreća. Tamo je neki mudri kralj Utop uzorno uredio zakonodavstvo, upravu i gospodarske prilike. Upirući se na Platonov spis o *Državi* filozofira dalje o uzrocima socijalnog zla i tvrdi, da su privatno vlasništvo i novac najviše krivi zlu, koji tare savremeno društvo. Nosioći su svega toga i zapravo jedini pravi krivci plemići. Oni su uzrok bijedi radnika, oni ih isisavaju. Ali nesamo da je tako u Engleskoj, tako je, nažalost, po svim državama. Svuda bogataši iskorišćuju uboge, udružuju se protiv njih, sile ih na rad za malu plaću. Država ih pak u tome samo pomaže, jer se ona brine jedino za interese bogataša i plemića, a za hiljade i hiljade, koji oskudijevaju i najnužnijim stvarima, uopće se ne brine. Sve su države, bez razlike, stvorile zakone, kojima štite pravo bogatih i moćnih, te upravo sile ljude, da u pravednom gnjevu gaze te nepravedne zakone. Na Utopiji svega toga nema. Tamo je uzoran red, pravda vlada, sreća kraljuje. U drugim državama pak nema pravde, nema pravog odgoja građanstva i zločinstva se množe, a država je zapravo kriva svim zločinstvima, poradi kojih šalje u smrt nesretne zločince, jer ne će da odstrani egoizam bogataša i mogućnika.

Kako je, međutim, uređena Utopija?

Utopija je prije bio divlji poluotok Abraksa, koji je osvojio mudri kralj Utopus i dao mu svoje ime. On je poluotok pretvorio u otok, odijelivši ga umjetnim prokopom od kopna. Negda divlji i neploдни poluotok postao je sada vrlo plodan otok — Utopija. Na njemu je Utopus osnovao svoju državu. Otok bi mogao nositi ime i Eutopija — mjesto blaženstva. Tu nema privatnog vlasništva, sve je zajedničko, svaki se brine za zajedničke poslove i opće dobro. U čitavoj je državi isti jezik, isti su običaji, isti zakoni, a to je uzrok mira i sloge, koja vlada među građanstvom Utopije. Glavni grad je Amaurot, a osim njega ima još 54 druga grada. U gradovima se ljudi bave većinom obrtom. U svaki obrt upućene su i žene. Prostija djela obavljaju robovi, sužnji. Radi se 6 sati, spava 8, a ostalo je vrijeme slobodno. Oslobođeni su rada samo nadzornici (filarhi), svećenici i učenjaci. Zakon određuje, da ni u jednom gradu ne smije biti više od 600 obitelji. U obitelji smije biti samo određeni broj članova, a s njom vlada jedan pater-familias (domaćin) i jedna mater-familias (domaćica). Iz obitelji, koja ima više članova, suvišak se uzme i doda obitelji, koja nema dovoljni broj. Ako se umnoži broj obitelji, tada nekoje moraju seliti u kolonije.

Osim gradova ima i mnogo sela, koja se bave poljskim radom. Ako im što treba dobiju iz gradova, a sela daju ono, što je potrebno gradovima. U svemu uzajamno pomaganje. Kada nastupi žetva, tad seoskim radnicima pri-

tječu u pomoć radnici iz gradova. Da se očuva jednakost, i da se ujedno svi ljudi bave ratarstvom, ide svake godine polovica seljaka u gradove, a toliko ih opet iz gradova dođe na selo. Stanovanje i imanje mora svake desete godine svatko izmijeniti.

Svakih 30 obitelji bira filarha ili načelnika, i on im je na čelu. Filarhi stanuju u jednoj palači posred tih obitelji. Protofilarh je na čelu magistrata, koji vlada nad deset filarha. Svima vlada knez, kojega biraju filarhi između četiri kandidata, što ih je izabrao narod. Njegova vladavina mora biti demokratska, a svaki pokušaj diktature kažnjava se svrgnućem. Svake se godine u glavnom gradu otvara sabor starješina (svaki grad bira 3), gdje se raspravlja o uređenju narodne produkcije i o podjeli dobara i rada. Rad nadgledaju filarhi i protofilarhi. Lijenčine se kažnjavaju strogo, čak gubitkom slobode. U Utopiji nema novca, a onaj, što ga država posjeduje, upotrebljava se samo u trgovini s drugim državama. Iz javnih skladišta dobiva svatko, što mu treba. Klonice i bolnice nalaze se radi higijenskih razloga izvan gradova.

Brak je u Utopiji strogo monogamički: svatko može imati samo jednu ženu. Brak je svetinja, i svako se nevjerstvo zakonom strogo kažnjava. Poradi trajne nesloge brak se može razriješiti. Ženske se udaju u 18, a muškarci se žene u 22. godini. Jede se u zajedničkim blagovalištima, i svi su s tim zadovoljni. Svaki obrok počinje s jednim moralnim predavanjem, gdje se državljani potiču na krepost i dobre običaje. Dok traje jelo, stariji se ljudi ozbiljno razgovaraju i potiču mlade, da i oni govore o svojim nazorima. Objed je kratak, večera je malo duža, a zatim dolazi glazba i druge bezazlene zabave. Za žene, koje doje, i za djecu do pet godina, imaju posebna blagovališta u posebnoj sobi s kolijevkama. Ostala djeca dobivaju hranu sa zajedničkog stola. Ide se spavati u 8 sati, a ustaje se u 4 sata. Jutro je određeno osobito za nauk i javna predavanja. Putovanje je zabranjeno bez uredovna dopuštenja. Ako se nekome dopusti, da ode na put, tad dobije sve, što mu je za to potrebno.

Rafael dalje pripovijeda, da je na Utopiji vjera slobodna, a vjerovati mora svaki državljani bar u Boga i u neumrlost duše. Ateiste sve prezire, te ne dobivaju državnih služba. Utoliko država podupire vjeru. U moralu vrijedi načelo: »Slušaj prirodu i po njoj se ravnaj!«

Utopistički komunizam, koji zastupa Rafael u More-ovoj *Utopiji*, jest, kako se to odmah opaža, skroznaškroz oprečan današnjem materijalističkom sistemu komunizma. Misli Rafaelove, iako u biti komunističke, daleko su od misli današnjih komunista, koliko nebo od zemlje, duh od materije, čovjek od životinje! Da navedemo samo par razlika:

1) U Utopiji sâm narod bira upravu, a kod današnjeg komunizma najokrutnije i najkrvavije diktature (Rusija, Meksiko!).

2) U gospodarstvu i zajedničkom životu vlada na Utopiji izvjesna sloboda (priznato je fakultativno vlastito gospodarstvo), dok današnji komunizam loga ne pozna (Rusija!).

3) Premda se u Utopiji, očito proti kršćanskoj vjeri, dozvoljava razrješenje braka, ipak je njihov brak preidealno s obzirom na sadašnji komunistički, koji je pravi životinjski promiskuitet (Rusija!).

4) U Utopiji se priznaje vjera u Boga i besmrtnost duše, a osuđuje se ateizam, dok današnji materijalistički komunizam sa svojom protivuvjerskom praksom i teorijom zabacuje svaku vjeru (Rusija!).

5) Rafael govori, da u Utopiji vlada prirodni moral, dakle kako ga dik-tira čovječiji razum, dok je sva komunistička »moralnost« skrozna skroz nepri-rodna, iracionalna, upravo nihilistička.

To su samo neke opreke i razlike između komunizma na Utopiji i između današnjega komunizma, koje razlike i opreke komunisti, kako ćemo to od-mah vidjeti, priznavaju i opravdavaju.

Značenje More-ove »Utopije«.

Što je zapravo More-ova »Utopija«? — pitaju se mnogi socijalni filozofi. Što je More htio ovim svojim djelom? Je li to ozbiljna zamisao državnika, koji u nekakvoj komunističkoj državi gleda ideal, ili je to jetka satira baš proti samom komunizmu?

Činjenica je, da su mišljenja podijeljena, premda su svi ozbiljni kapaciteti za drugo mišljenje, koje stvarno i odgovara koncepciji djela, kao i cijelom radu i uvjerenju velikoga kancelara.

Socijalisti i komunisti proglašuju More-a kao prvog zastup-nika modernog socijalizma i komunizma. More je prvi zamislio komunističku državu, koja odgovara idealu modernoga komuniz-ma. Tako na pr. Dr. M. Tučan-Baranowsky piše: »Prvi glasnik toga ideala (modernog socijalizma o. p.) u potpunom sistematskom obliku bio je genijalni autor »Utopije«, Toma More. Ali More-ovi ideali bili su daleko pred More-ovim vremenom, zato su bili bez utjecaja na život. Ishodište modernog socijalizma jest vrijeme francuske revolucije.« Socijalista Kautsky kaže, da su komunisti pred More-om mislili samo na komunizam konzuma, a More da je zamislio komunizam produkcije; dotadašnji komunisti da su mislili samo na komunističke općine i zadruge, a More da je za-mislio komunističku državu. Isti Kautsky opaža, kako je More, očito proti Platonovu komunizmu i današnjem marksizmu, sa-čuvao obitelj i fakultativno gospodarstvo. Sami dakle komunisti opažaju, kako su neke osnovne ideje u »Utopiji« skroz i skroz oprečne njihovim koncepcijama o državi, pa zato More-u przygo-varaju, da nije shvatio gospodarskog razvitka i klasne borbe. Tješe se ipak, da je to općenita pogreška svih komunista do »reformatora« Karla Marksa.

S druge pako strane svi ozbiljni sociolozi i socijalni filozofi, koji su proučavali More-ovo djelo, njegov život i njegov rad, od-lučno otklanjaju misao, da bi on u svojoj »Utopiji« ozbiljno za-stupao ideju komunističke države. Toma More dobro je poznao Platonovu komunističku »Državu«, ali i genijalnu kritiku njezinu od Platonova učenika Aristotela, koji je pokazao svu absurdnost komunizma. Aristotel je naime u svojoj »Politici« dokazao, kako Platonova utopistička država komunizma nije sposobna za život. Ona je nemoralna, jer uči komunizam ženâ i djece, nepedagoška,

jer odstranjuje iz odgoje utjecaj roditelja, osobito materinstva, neekonomijska, jer ubija interes za rad. More, kao duboki mislilac i uvereni katolik, jasno je vidio sve te Platonove zablude i stoga je nemoguće, da bi ih on branio i zastupao kao nekakav ideal. On nam u svojoj »Utopiji« razotkriva nezdrave prilike svoga vremena, kritizira ih, izruguje im se,³ a ujedno, posluživši se sa izmišljenom Utopijom, prikazuje svu apsurdnost komunističke ideje. Oborio se osobito na kapitalizam tadanje dobe, koji je uništavao t. zv. mali narod. Sve nam to More iznosi na vrlo duhovit način u obliku nekakvog romana, satire. »Utopija« dakle nije ozbiljni spis, studija o državi, već roman, satira ili nešto slično. Većinom je svi tako smatraju kao krutu satiru na tadašnje socijalne, gospodarske i političke prilike. Dr. J. Ev. Krek⁴ tvrdi također, da je More-ova »Utopija« »zabavna satira na gnjile prilike tadanje dobe«; »više nego zabavna satira More-ova »Utopija« nije i nije htjela biti«, da je to »djelo mašte — socijalno-kritički roman«. Dr. Dr. Aleš Ušeničnik⁴ je nazivlje »državni roman s otoka sreće«. I Dr. Albert Bazala⁵ opaža, da je to »mašta o nekakvom otoku, gdje su sve opreke dokinute, gdje vlada sloboda i jednakost, gdje nema siromaštva, a zato nema ni zločina ni kazne«, da se More »odviše zanio u carstvo mašte: njegova je »Utopija« državni roman s otoka sreće«. Prema tome ne smijemo i ne možemo u More-ovom djelu tražiti ozbiljnoga državnog sistema, jer ga on i nije htio dati, ali ipak nepravdu čini More-u, velikom misliocu, gosp. E. Spektorskij,⁷ kad ga naziva »sanjarem«. Njegova je »Utopija« satira i tako je moramo shvatiti, pa nam se onda More ukazuje kao vrlo duhovit satirik i genijalni mislilac, a ne sanjar!

Krivo dakle imaju socijalisti i komunisti, kad proglašuju Tomu More-a začetnikom modernog komunizma i socijalizma. Prije svega »Utopija« nije ozbiljno, znanstveno djelo, gdje bismo mogli tražiti nacrt, sistem državnog uređenja, nego satira, djelo mašte, socijalni, državni roman. Osim toga je upravo nemoguće i

* *Opaska uredništva*: Stanovnici *Utopije* uopće nisu kršćani, nego neki od njih obožavaju sunce, neki mjesec, neki drugi koji planet, a neki napokon čovjeka. Na najvišem su stupnju religijskoga razvitka oni, koji štiju neshvatljivoga Boga onako, kako bi se spoznavao i štovao u čistom prirodnom redu! Baš u tom i jest goraka ironija »Utopije«, što pokazuje, da je opće blagostanje čak i kod ovako u vjerskom pogledu zaostalih ljudi u mnogočemu bolje, negoli u kršćanskoj Engleskoj, u kojoj je čisti egoizam vrhovnim mjerilom ekonomijskoga i socijalnoga poretka. Por. Pesch, *Der moderne Sozialismus*, str. 148. (Die soziale Frage beleuchtet durch die Stimmen aus Maria-Laach, Heft 14—16, Freiburg 1900.)

³ *Socializem*, 2. izd., str. 232.

⁴ *Sociologija*, str. 252.

⁵ *Povijest filozofije* II, str. 198.

⁶ *Ibidem* 199.

⁷ *Zgodovina socijalne filozofije* I, str. 167.

pomisliti, da bi More pristajao na sve ono, što zagovornik komunizma u »Utopiji« Rafael Hythlodäus tvrdi.* To bi se protivilo čitavom životu i radu velikoga kancelara, koji je duboko bio prožet katoličkom vjerom i za nju išao i na stratište. U »Utopiji« na pr. Fafael Hythlodäus, očito proti katoličkoj nauci, zagovara razrješenje braka, a baš je poradi toga More došao u kraljevu nemilost i podnio mučeničku smrt. Pa i sam More u svojem djelu polemizira sa Rafaelom Hythlodäus i pobija mnoge njegove misli i tvrdnje. More se potpuno slaže sa socijalnom kritikom Rafaelovom — tà, i Toma je u tome vrlo oštar kritičar — ali potpuno zabacuje praktične mogućnosti komunizma, kako je to prisiljen priznati i sam Max Beer u svojoj »Općoj historiji socijalizma i socijalnih borba«.⁸ More dokazuje, kako je nemoguće uzdržati mir i red tamo, gdje se ponizuje čovjek i njegova ličnost gotovo uništuje, kaošto je to u sistemu zajedničkog vlasništva. Takvo komunističko stanje vodi općoj lijenosti, nemarnosti, a odatle k nezadovoljstvu i anarhiji. Opće siromaštvo i bijeda, bune i nemiri — nužna su posljedica takvoga stanja! — Ove misli, koje su se na dlaku ispunile u današnjoj komunističkoj Rusiji, dokazuju, kako je More bio genijalan državnik i socijalni filozof.

More se ne zaustavlja kod te opće kritike komunizma, već se on specijalno bavi i Utopijom. Tako na pr. ironički pita Rafaela Hythlodäus-a: čemu nadzornici kod rada u tako uzorno uređenoj državi, kaošto je Utopija? Gdje je sve tako uzorno i lijepo, morali bi i ljudi biti toliko odgojeni i utvrđeni u dobru, da bi se drage volje žrtvovali i radili za opće dobro. More je time Rafaela Hythlodäus-a pogodio u živac, on osjeća svu žestinu njegove ironije i u neprilici ne zna, što bi mu odgovorio, već mu veli: »Pođi vidjeti na Utopiju!« More dalje jasno veli, da su samo građani Utopije sposobni da žive u utopističkoj organizaciji, a za druge ona nije. Prema tome More ne priznaje utopističkom komunizmu kozmopolitizma. Poradi toga neka oni pod svoju vlast osvajaju tuđe zemlje i neka se nastane tamo, osnovavši među drugim stanovnicima svoje naseobine, svoje kolonije, a neka ne sile njih, da prime njihove nazore. Ali — i tu se krije, možda, najveća More-ova ironija — kako Utopije stvarno na svijetu nema (oὐ τόπος zemlja sanja), nema također nikoga, koji bi se borio za nju, koji bi joj osvajao i podvrgavao tuđe zemlje i tuđe države! Vrhunac More-ove duhovitosti, koja nam otkriva slabost i nesocijalnost komunističke ideje, pokazuje se, kad govori o robovima u državi Utopiji. Tu su potrebni robovi, kaošto su potrebni i u Platonovoj »Politeji«, da obavljaju najniže poslove. Dakle, komunistička

* *Opaska uredništva:* On štoviše to izričito i priznaje na kraju toga spisa: »Rado priznajem, veli on, da se š t o š t a nalazi u društvenom životu Utopijaca, što bih želio vidjeti po našim državama, ali čemu se ne nadam.« Por. Pesch. na nav. mj., str. 147.

⁸ Hrv. prijevod, Zagreb 1933, str. 261.

jednakost svih državljana! U komunističkoj je državi samo onda moguće, da budu nekoji potpuno jednaki, ako drugi nemaju nikakvih prava, ako su drugi robovi, žive stvari!

Iz svega se toga jasno vidi, da More zabacuje komunistički sistem po uzoru najvećega grčkog filozofa Aristotela i najvećega skolastika sv. Tome Akvinskoga, da on u svojoj »Utopiji« ne zagovara komunističko uređenje države i ne pristaje uz komunizam, već da je on baš veliki protivnik i kritik komunizma i socijalizma uopće. Sada će nam biti tek jasno, zašto je duhoviti Englez dao svom djelu naslov »Utopija«, zemlja sanja, zemlja, koja ne postoji, a koja ne može ni postojati!

U potvrdu toga, što smo dosad rekli, bit će dobro spomenuti još i filološke opaske Dr. Aleša Ušeničnika, koje nam također mnogo govore. On misli, da kao što su u »Utopiji« riječi za oblasti grčke, da su tako i druga imena napravljena po grčkom. »Tà znamo, kako je More ljubio grčki jezik, i kako su se humanisti rado igrali s pogrčenim imenima! Glavni se grad Utopije zove Amaurotum. Nije li možda to ime u vezi s grčkim ἀμαυρός, što znači taman, mračan? Dakle, mračni grad, mrakovina! Zagovornik komunizma nosi ime Hythlodäus. Nije li to ime opet u vezi s grčkom riječju ἕθλος, što znači prazan govor, doskočice, tričarije? Možda je također ime Syphogrant u vezi s grčkim korijenom σφ, kao kod σφροβός, svinjski pastir.«⁹

Interesantno bi bilo ove opaske primijeniti na »Utopiju«, koju su žido-marksisti realizirali u nesretnoj slavenskoj Rusiji!

Kako smo već vidjeli, komunizam, koji u »Utopiji« propovijeda Rafael Hythlodäus, daleko je od današnjeg komunizma, materijalističke nauke Židova Karla Marksa. Šteta je samo, da More nije naš suvremenik, da ne pozna današnji brutalni komunizam i njegov ruski eksperiment, pa da nam onda i o njemu napiše jednu »Utopiju«. Da nam opiše njegove Hythlodäuse i njegov Amaurotum — Moskvu, grad mraka i tame!

Zaključak.

Toma More, veliki engleski kancelar, veliki je mislilac, a još veći kršćanski, katolički značaj, koji je u svom životu strogo prakticirao kršćanska načela. Bio je čovjek duboke vjere, do smrti odan Crkvi i sv. Ocu Papi. Premda je živio vrlo strogim životom, uvijek je bio vedar i nasmijan, pun šale i vedrih misli. Svatko ga je volio i svatko se osjećao sretan i zadovoljan u njegovu društvu. Bio je ljubežljiv i krotak, priprost i dobar — pravi lik kršćanina — i to je svakoga privlačilo k njemu. Najviše svoje kršćanske ljubavi poklanjao je More siromasima i zapuštenima, koje je nazivao svojom najdražom braćom. Krist, Bog-Čovjek, bio je More-u uzor u svemu. Sve ovo i njegova mučenička smrt za

⁹ Čas, 1934/35, str. 199.

Krista i njegova sv. načela učinili su, da ga je veliki socijalni papa Leon XIII. god. 1886. proglasio blaženim, a današnji slavno vladajući papa Pijo XI. dne 21. IV. o. g. svetim. Tom prigodom su se čuli i još se čuju razni prigovori, ali govorio tko, što mu drago, jedno je ipak sigurno, da je More uvijek kršćanski živio, kršćanski trpio progonstvo, pa kršćanski i umro, kao mučenik za Kristovu nauku. On je sam na stratištu izjavio, da umire kao katolik i za katoličku vjeru. U tome je, zapravo More-ova veličina. Ako bi More i bio u svojoj »Utopiji« zastranio, — čega nikako ne možemo priznati — on bi svoju pogrešku bio dovoljno oprao svojim mučeništvom.

Roma locuta . . . Sv. je Otac progovorio. On nam je postavio Tomu More-a za uzor. U teškim danima borbe i progonstva njegova energija i ustrajnost, njegov neokaljani kršćanski značaj, njegov strogo kršćanski život i kršćanska smrt neka nas potiču i oduševljavaju za svete bojeve i, ako ustreba, za mučeništvo. More je napisao pobožnu knjižicu, kojoj je dao značajni naslov: »Ne valja bježati od smrti za vjeru!« Možda nijedno doba nije trebalo karaktera i značajnih boraca za istinu i pravdu, kaošto to potrebuje naše doba. Svijetli lik More-a, mučenika i sveca, neka bude ogledalo modernoj generaciji! Njegova silna energija i neslomljiv značaj neka bude uzor i ideal našem neznačajnom i puzavom doba, a njegov uzorni i sveti život neka bude vječni memento našoj, materijalistički nastrojenoj generaciji, da smo za više stvari rođeni! Danas, kad se borimo za duhovne vrednote proti Marksovom t. zv. historijskom materijalizmu i proti Tyrševom poganskom naturalizmu te proti materijalističkom monizmu uopće, danas, kad se zalažemo za pravi nacionalizam proti Rosenbergovom biologijskom materijalizmu, materijalizmu krvi, materijalizmu rase ili rasizmu, danas, dakle, kad se organiziraju novi borci za duhovnu obnovu našega naroda u smislu vječnih principa Vječne Istine — Krista, neka nam More, svetac i mučenik, koji je život svoj žrtvovao za duhovne i vječne vrednote, bude uzor i vođa!

Sv. Toma More, isprosi našem katoličkom narodu duhovnih velikana, duhovnih boraca, pa da po želji Oca kršćanstva obnove naš narod u Kristu i tako ga povedu k sretnijoj budućnosti!

Petar Čiklič.